

ЦИВІЛЬНІ ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ

У статті досліджуються питання цивільного права на інформації, аналізуються підходи до розуміння її як об'єкта цивільних прав, акцентується увага на ознаках інформації як складової цивільних правовідносин та її ролі у цивільному обороті.

Ключові слова: інформація, цивільні права, об'єкт цивільних прав, суб'єкт цивільних прав.

«Інформація» є одним із ключових понять для багатьох галузей знань, зокрема філософії, політології, соціології, історії, правознавства тощо. Будь-які суспільні відносини предмет регулювання права тісно пов'язані з інформацією.

Проблеми змісту та ознак поняття «інформація», її ролі у цивільному обороті прямо чи опосередковано розглядають у своїх наукових працях І. В. Арістова, В. М. Брижко, А. Б. Венгеров, Г. О. Душейко, Р. А. Калюжний, Л. В. Кузенко, Ю. Е. Назарова, С. В. Петров, О. А. Підпригора, В. В. Саско тощо. Аналіз положень Цивільного кодексу України, Законів України «Про інформацію», «Про науково-технічну інформацію», «Про інформаційні агентства» та значного переліку наукових робіт із досліджуваної проблематики дає підстави зробити висновок про відсутність чітких науково обґрунтованих положень про інформацію як об'єкт цивільних прав. Саме тому у даній статті робиться спроба розкрити правовий зміст та ознаки інформації як складової цивільних правовідносин, тобто об'єкта цивільних прав.

Під інформацією у ст. 1 Закону України «Про інформацію» розуміють документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі [2].

Цивільний кодекс України децю коригує визначення поняття «інформація». Визначає її як документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що мали або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі [1]. У визначенні акцентується увага на динаміці подій та явищ, відомості про які є інформацією.

Аналіз змісту вказаних визначень, а також відповідних норм Закону України «Про інформацію» та Цивільного кодексу України дає підстави для виділення таких ознак поняття «інформація»:

1) інформація – це відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі, навколишньому природному середовищі;

2) це дані, які можуть зберігатися в будь-якій формі та вигляді. Однак для набуття певного правового статусу інформація повинна відповідати вимогам та ознакам, передбаченим правовими нормами;

3) це відомості, які є документованими або публічно оголошеними;

4) є об'єктом цивільних прав і відноситься до категорії нематеріальних благ;

5) джерелами інформації є передбачені або встановлені Законом носії інформації: документи, інші носії інформації, які являють собою матеріальні об'єкти, що зберігають інформацію, повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи.

Зважаючи на тематику даної статті, розглянемо саме четверту ознаку поняття «інформація». Відповідно до статті 178 Цивільного кодексу України інформація може як об'єкт цивільних прав «вільно відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином, якщо вони не вилучені з цивільного обороту, або не обмежені в обороті, або не є невід'ємними від фізичної чи юридичної особи» [1].

Вишкелення права на інформацію зумовлене зростаючим інтересом як до самої інформації, так і, насамперед, до змісту інформації. На сьогоднішній день як у правовій науці, так і в законодавстві сформувалися два підходи до трактування права на інформацію. У межах вузького підходу право на інформацію трактується тільки як право на одержання (доступ) до інформації, тобто як відносне право. Широкий підхід передбачає віднесення до права на інформацію усіх видів суб'єктивних прав, спрямованих на інформацію чи на здійснення дій з нею [12].

Об'єктами цивільних прав не можуть бути речі, вилучені з цивільного обороту, або обмежені в ньому. На думку автора, важко визначити інформацію, вилучену з цивільного обороту, а от інформацією, обмеженою в обороті, може вважатися зокрема оперативна інформація [7].

Невід'ємною від фізичної чи юридичної особи є інформація про прізвище, ім'я, по-батькові людини, назву юридичної особи тощо. Така інформація, як правило, також не може бути об'єктом цивільних прав.

На нашу думку, загальнодоступна інформація не може бути об'єктом цивільних прав, оскільки вона є безособовою і належить всім.

Розглянемо основні ознаки інформації як об'єкта цивільних правовідносин. С. В. Петров з цією метою визначає такі основні властивості інформації як а) нематеріальність; б) інваріантність відносно носіїв – та сама інформація може бути

записана різними знаковими системами, ці знакові системи можуть використовувати різні фізичні носії для запису; в) розмноження, тобто інформація, на відміну від речовини та енергії, має здатність до розповсюдження; г) реалізованість має тенденції матеріалізації, тобто може бути використаною, стати товаром та послугою на ринку [12, с. 249]. У цілому можна погодитися із зазначеними ознаками. Хоча, на нашу думку, цей перелік не є повним. Додатковою ознакою інформації як об'єкта цивільних правовідносин (і як об'єкта цивільних прав) може бути здатність власника (носія) інформації захистити відповідні права у судовому порядку. Адже норма цивільного права України передбачає, у разі недодержання особою встановлених вимог під час здійснення своїх цивільних прав, можливість зобов'язати її припинити зловживання своїми правами у судовому порядку.

Особа реалізує свої права щодо інформації відповідно до цивільних прав на інші об'єкти. Так особа здійснює свої цивільні права вільно, на власний розсуд. Нездійснення своїх цивільних прав не є підставою для їх припинення. Це стосується і суб'єктивних цивільних прав особи на інформацію. Кожна особа, наприклад, може створити інформаційну продукцію (написати статтю у газету, журнал тощо). Нездійснення особою свого права на написання звернення до органів державної влади не є підставою для їх припинення.

Цивільні права особа здійснює у межах, наданих їй договором або актами цивільного законодавства. У процесі здійснення своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довкіллю або культурній спадщині. Не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах. Під час здійснення цивільних прав особа повинна додержуватися моральних засад суспільства.

Розглянемо основні види інформації, що може бути об'єктом цивільних прав.

Законодавство України визначає, що основними видами інформації загалом є:

- 1) статистична інформація;
- 2) адміністративна інформація (дані);
- 3) масова інформація;
- 4) інформація про діяльність державних органів влади та органів місцевого та регіонального самоврядування;
- 5) правова інформація;
- 6) інформація про особу;
- 7) інформація довідково-енциклопедичного характеру;
- 8) соціологічна інформація.

Аналіз визначень вказаних видів інформації дозволяє стверджувати, що об'єктами цивільних прав не може бути: інформація про діяльність державних органів влади та органів місцевого і регіонального самоврядування, правова інформація тощо.

Деякі науковці класифікують інформацію з урахуванням різноманітних критеріїв, зокрема, у залежності від джерела її отримання, кола питань,

що нею розглядаються, джерела її передачі і надходження, конкретного змісту, форми передачі тощо [11].

З метою визначення інформації як самостійного об'єкта цивільного права, визначення товарності інформації та типу зобов'язальних відносин з приводу неї. С. В. Петров пропонує таку класифікацію інформації:

- а) приватноправового характеру публічно-правового;
- б) обігвоздатна необігвоздатна;
- в) загальнодоступна – нерозкрита (з обмеженим доступом);
- г) приватна офіційна;
- д) для комерційного використання – для вільного, звичайного, наукового, освітнянського використання [12, с. 250].

Предметом регулювання цивільного права України є особисті немайнові та майнові відносини. Відповідно суб'єктивні цивільні права особи на інформацію можна поділяти на майнові та особисті немайнові.

Основним майновим правом особи на інформацію є право власності. Право власності на інформацію це врегульовані законом суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження інформацією.

Інформація є об'єктом права власності громадян, організацій (юридичних осіб) і держави. Інформація може бути об'єктом права власності як у повному обсязі, так і об'єктом лише володіння, користування чи розпорядження. Власник інформації щодо об'єктів своєї власності має право здійснювати будь-які законні дії.

Підставами виникнення права власності на інформацію є:

- створення інформації своїми силами і за свій рахунок;
- договір на створення інформації;
- договір, що містить умови переходу права власності на інформацію до іншої особи.

Інформація, створена кількома громадянами або юридичними особами, є колективною власністю її творців. Порядок і правила користування такою власністю визначаються договором, укладеним між співвласниками.

Інформація, створена організаціями (юридичними особами) або придбана ними іншим законним способом, є власністю цих організацій.

Інформація, створена на копії державного бюджету, є державною власністю. Інформацію, створену на правах індивідуальної власності, може бути віднесено до державної власності у випадках передачі її на зберігання у відповідні банки даних, фонди або архіви на договірній основі.

Власник інформації має право призначати особу, яка здійснює володіння, використання і розпорядження інформацією, і визначати правила обробки інформації та доступ до неї, а також встановлювати інші умови щодо інформації.

Інформаційна продукція та послуги громадян, юридичних осіб, які займаються інформаційною

діяльністю, можуть бути об'єктами товарних відносин, що регулюються чинним цивільним та іншим законодавством.

Закон України «Про науково-технічну інформацію» визначає, що науково-технічна інформація є об'єктом права власності [8, ст. 6].

Окремі науковці наголошують, що доктрина права власності не може бути застосована до такого об'єкта цивільного права як інформація. Це, передусім, зумовлюється властивостями інформації: а) нематеріальність; б) вона може бути скопійована та відтворена необмежену кількість разів; в) одна і та сама інформація як об'єкт права може одночасно перебувати у необмеженого кола суб'єктів права; г) неможливість застосування відносно інформації як об'єкта права інститутів вимоги та застави власності; інформація вимірюється не тільки кількісно, також береться до уваги цінність об'єкта, яку визначає змістовна сутність інформації; д) багатоваріантність форм подання інформації [12, с. 251]. На нашу думку, інформація (за винятками, зазначеними вище) може бути об'єктом права власності. Підтвердженням цьому є не лише здатність інформації до матеріалізації (може бути використаною, стати товаром та послугою на ринку), а й факти операцій з інформацією у реальних правовідносинах (продаж компакт-дисків, газет, журналів тощо).

Особа може відмовитися від свого майнового права, за відплатним або безвідплатним договором може передати своє майнове право іншій особі, крім випадків, встановлених законом. Основними формами відчуження інформації є договори про купівлю-продаж інформаційної продукції, договори на передачу інформації, договори на надання інформаційних послуг, договори про створення інформаційної продукції тощо.

Одним із основних об'єктів такого права є конфіденційна інформація про особу. Як зазначається у ст. 32 Конституції України «не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини» [9]. Законодавством України до конфіденційної інформації про особу (персональних даних) віднесено національність, освіту, сімейний, майновий стан, релігійність, стан здоров'я, а також адресу, дату і місце народження тощо.

Право особи на свою приватну сферу є абсолютним (це таємниця приватного життя, лікарська, таємниця свовіді, банківська таємниця), оскільки кожна особа має право вимагати від необмеженого кола осіб обов'язкової заборони на збирання вказаних відомостей, а якщо ці відомості стали відомими особі у зв'язку з її професійною діяльністю, то – нерозголошення). С. В. Петров робить висновок про те, що такі відомості знаходяться поза цивільним обігом, оскільки мають переважно публічно-правовий характер [12, с. 251]. Не погоджуємося з такою точкою зору, адже зазна-

чені відомості є інформацією з обмеженим доступом, належать конкретній особі, яка має усі належні правові можливості для судового захисту такої інформації, тобто заходи, спрямовані на відновлення або визнання цивільних прав у випадку їх порушення або заперечення.

Деякі слів про особисті немайнові права юридичної особи, до яких Цивільний кодекс України, зокрема, відносить право на інформацію [1, ст. 94]. Одним з основних видів такої інформації вважаємо комерційну таємницю.

Цивільний кодекс України визначає, що комерційна таємниця – це інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію.

Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці [1, ст. 505].

Стаття 162 Господарського кодексу України визначає правомочності суб'єктів господарювання щодо комерційної таємниці. Зокрема встановлено, що суб'єкт господарювання, що є володільцем технічної, організаційної або іншої комерційної інформації, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами, за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а володільць інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності. Строк правової охорони комерційної таємниці обмежується часом дії сукупності зазначених вище умов.

Особа, яка протиправно використовує комерційну інформацію, що належить суб'єкту господарювання, зобов'язана відшкодувати завдані йому такими діями збитки відповідно до закону. Особа, яка самостійно і добросовісно одержала інформацію, що є комерційною таємницею, має право використовувати цю інформацію на свій розсуд [6]. Отже, правовий статус даного об'єкта цивільних прав особи (зокрема фізичної – суб'єкта підприємницької діяльності) закріплений законом.

1. Об'єктами цивільних прав не можуть бути такі види інформації:

– обмежена в обороту (наприклад, оперативнорозшукува інформація);

– невід'ємна від фізичної чи юридичної особи (прізвище, ім'я, по-батькові, назва юридичної особи);

– загальнодоступна;

– інформація про діяльність державних органів влади та органів місцевого і регіонального самоврядування;

– правова.

2. Обов'язковою ознакою інформації як об'єкта цивільних прав є здатність бути захищеною у судовому порядку.

3. Інформація може бути об'єктом як майнових, так і особистих немайнових цивільних прав.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямку вважаємо подальше визначення правових ознак та змісту видів інформації, що становлять об'єкти цивільних прав.

Література

1. *Цивільний кодекс України* від 16 січня 2003 року // Офіційний вісник України, 2003, № 11, ст. 461.

2. *Закон України «Про інформацію»* від 2 жовтня 1992 року (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України, 1992, № 48 від 01.12.1992.

3. *Арістова І. В.* Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти / Університет внутрішніх справ / О. М. Бандурка (заг. ред.). Х.: УВС, 2000. 368 с.

4. *Бирюков В. В.* Комп'ютерні технології та класифікація форм фіксації криміналістички значимої інформації // Вісник ЛІВС МВС України: Науково-теоретичний журнал. Вип. 1. Луганськ: РВВ ЛІВС, 2000. С. 182–186.

5. *Брижко В. М., Базанов Ю. К., Харченко Л. С.* Ліцензування прав на інформаційні ресурси. К., 1997. 132 с.

6. *Господарський кодекс України* // Правова база НАУ, версія 8.3.1.0.

7. *Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність»* від 18 лютого 1992 року // Правова база НАУ, версія 8.3.1.0.

8. *Закон України «Про науково-технічну інформацію»* від 25 червня 1993 року // Правова база НАУ, версія 8.3.1.0.

9. *Конституція України* // Правова база НАУ, версія 8.3.1.0.

10. *Коробцова П. В.* Цивільно-правова охорона банківської таємниці // Підприємцтво, господарство і право. 2000, № 6. С. 34–36.

11. *Кузенко Л. В.* Інформація як елемент державного управління: загальні засади її класифікації. // Збірник наукових праць Інституту Держави і Права ім. В. М. Корещького НАП України. 2001, № 11. С. 216–220.

12. *Петров С. В.* Інформація як об'єкт правовідносин // Вісник Національного університету внутрішніх справ; Спецвипуск; Х., 2001. – С. 249–252.

13. *Сасенко В. В.* Правове регулювання інсайдерської торгівлі у державах Європейського Союзу // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Юридичні Науки. – 2001. – № 42. – С. 74–79.

А. И. Марущак

Гражданские права на информацию.

В статье анализируются вопросы гражданско-правовой природы информации, анализируются подходы к пониманию ее как объекта гражданских прав, акцентируется внимание на особенностях информации как составляющей гражданских правоотношений и ее роль в гражданском обороте.

A. I. Maruschak

The Civil Rights to Information.

In this article an author researches the questions of civil legal nature of information, analyses the theories of conception as an object of civil rights, accentuates the characteristics of information as a constituent part of civil jurial relationships and its role in civil circulation.